

Всеукраїнська наукова конференція

«Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень»

29 квітня 2025 року
М.Одеса

Міністерство освіти та науки України

**Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського**

**Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка**

**Відділ історії козацтва на півдні України
Науково-дослідного інституту козацтва при Інституті
історії України НАН
України**

Одеський національний морський університет

Одеський національний художній музей

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2025

Рекомендовано до друку кафедрою історії України
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 11 від 18 червня 2025 р.

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 17 від 26 червня 2025 р.

Редакційна колегія:

К.і. н., доцент Сєкерська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*
Лаборант кафедри історії України Яковлєва Д. Є. (Одеса) –
відповідальний секретар

Д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава)

Д. і. н. Бруяко І. В. (Одеса)

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2025. 250 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «**Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень**», яка відбулася **29 квітня 2025 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Рецензенти: д. і. н., професор Гончарук Т. Г.
д. і. н., професор Діанова Н. М.

Видано за редакцією авторів-здобувачів та наукових керівників

ОБРАЗИ АРКАДІЇ: ВІД УТОПІЧНОЇ ДО УРБАНІСТИЧНОЇ <i>Маціборко Євгеній, Водько Владислав</i>	158
УНІВЕРСАЛИ ГЕТЬМАНА ІВАНА ВИГОВСЬКОГО, ЯК ДЖЕРЕЛО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН З ДУХОВЕНСТВОМ <i>Мірошніков Ярослав, Бачинська Олена</i>	167
ВІЙНИ СКІФІВ В ОПИСІ АНТИЧНИХ АВТОРІВ: ХРОНОЛОГІЧНИЙ ОГЛЯД <i>Мунтян Вадим, Бруяко Ігор</i>	179
РОЗБУДОВА РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ОДЕСІ В ХІХ СТОЛІТТІ <i>Огир Олександра, Діанова Наталія</i>	187
РОЛЬ ЖІНОК У МЕЦЕНАТСТВІ ЗА ЧАСІВ КНЯЖОЇ ДОБИ <i>Островська Валерія, Сітарчук Роман</i>	196
ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ЕЛІТИ В ОДЕСІ В ПЕРІОД НЕПу: ПОЛІТИКА, ЕКОНОМІКА ТА КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ <i>Павлов Роман, Савченко Віктор</i>	202
УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В КАНАДІ <i>Рябоконь Дарія, Савченко Віктор</i>	208
ЛІТЕРАТУРНО – МИСТЕЦЬКІ ОСЕРЕДКИ ОДЕСИ В 1920 – Х РОКАХ: ВІД «ГАРТУ» ДО «ВАПЛІТЕ» <i>Солодка Марія, Савченко Віктор</i>	215
ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК КУОРТУ СЕРГІЇВКА, ЙОГО РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ <i>Теплякова Єлизавета, Водько Владислав</i>	221
ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ЕТНОГРАФА МИКОЛИ МАРКЕВИЧА <i>Торубара Вікторія, Шаповал Лариса</i>	230
НІМЕЦЬКІ КОЛОНІСТИ НА ТЕРЕНАХ ОДЕЩИНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ-ХІХ СТ. <i>Федотов Нікіта, Водько Владислав</i>	235

Валерія Островська, здобувачка
першого рівня вищої освіти, спеціальності
014 Середня освіта (Історія)
Роман Сітарчук, професор кафедри
історії України
Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г.
Короленка

УДК 94(477)“08/11”:177.72-055.2

РОЛЬ ЖІНОК У МЕЦЕНАТСТВІ ЗА ЧАСІВ КНЯЖОЇ ДОБИ

Анотація. У публікації розглянуті основні аспекти діяльності у сфері меценатства видатних діячок-жінок доби середньовіччя в українських землях.

Ключові слова: діячі, жінки, культура, меценатство, середньовіччя, храми.

Меценатство як явище має давні історичні корені й відіграло важливу роль у розвитку культури, освіти та релігійного життя українців. Історія зберегла пам'ять про жінок, зокрема княжої доби, які не лише впливали на політичні та культурні процеси, а й активно займалися меценатством. Діячки тих часів часто опікувалися мистецтвом, освітою та релігійним життям. Вони засновували монастирі, фінансували будівництво храмів, підтримували літописців та іконописців. Розглянемо місце в цій сфері декотрих із видатних постатей середньовічної доби в українських землях.

Однією з перших жінок-меценаток була княгиня Ольга. Її правління стало в значній мірі переломним моментом у розвитку давньоруської держави. Вона не лише особисто прийняла християнство, а й активно сприяла його поширенню в Русі [1, с. 66-67]. За її наказом будувалися перші християнські храми, які ставали центрами богослужінь та освіти, а згодом – символом християнської культури. В монастирях, заснованих за підтримки

Ольги, зберігалися книги, переписувалися рукописи та навчалися священики. Церкви також виконували функції шкіл, де молодь могла отримати базову освіту, були основним джерелом знань у той час. Княгиня Ольга зробила значний внесок у розвиток власне церковної освіти в Русі. Її діяльність надихнула наступні покоління правителів.

Дочка Ярослава Мудрого, Анна Ярославна, також залишила значний слід в історії. Вийшовши заміж за французького короля Генріха I, вона привезла до Франції книги, написані кирилицею, що сприяло поширенню писемності серед французької еліти. Анна володіла кількома мовами й могла читати латинською, що було рідкістю серед монархів того часу. Вона підтримувала освіту та мистецтво, залишивши приклад жінки, яка зміцнювала зв'язки між народами [2, с.14-15]. Завдяки Анні у французькому дворі з'явилися елементи руської культури, включаючи рукописи, іконопис та архітектурні традиції. Французькі історики згадують, що Анна впровадила традицію підписувати державні документи, в той час як більшість із європейських правителів того часу були неписьменними. Хоч її меценатська діяльність не була такою масштабною, як у княгині Ольги, все ж Анна Ярославна залишила важливий культурний слід в європейській історії [2, с. 16].

Серед жінок, чия діяльність у сфері меценатства залишила глибокий слід у культурному й духовному житті Русі, своє місце посідала Єфросинія Полоцька (бл. 1101–1173 роки). Як представниця князівської династії, вона зробила вагомий внесок у розвиток освіти, архітектури й духовності. Її життєвий шлях став прикладом того, як меценатство може поєднуватися з глибоким релігійним покликанням та служінням суспільству. Вирішивши у впливовій родині, Єфросинія свідомо обрала чернече життя, відмовившись від світських привілеїв. Після постригу вона активно займалася просвітницькою діяльністю, ставши ініціаторкою створення важливих культурно-освітніх осередків. Одним із її найвагоміших досягнень стало заснування жіночого монастиря у Полоцьку, де також функціонувала школа для дівчат – унікальна для тогочасного суспільства освітня установа. У монастирях вивчали грамоту, релігійні науки, ремесла, а також займалися

переписуванням книжок, що сприяло збереженню літературної спадщини Русі [3].

Особливе місце у спадщині Єфросинії посідав Спасо-Преображенська церква, збудована за її ініціативою, що стала визначним зразком тогочасної архітектури та осередком духовного життя, а виготовлений на її замовлення хрест Єфросинії Полоцької 1161 року – вражаючий витвір ювелірного мистецтва, прикрашений коштовностями, – символізував її щире віру та зв'язок із християнськими традиціями.

Діяльність Єфросинії Полоцької була спрямована не лише на духовне збагачення, а й на підтримку освіти, культури та збереження національної ідентичності. Її постать стала втіленням сили, мудрості й духовної глибини жінки-меценатки, яка в умовах середньовічного світу змогла відіграти ключову роль у формуванні культурного обличчя своєї доби [4].

Анастасія Заславська – княгиня з роду Гольшанських, зробила вагомий внесок у збереження та розвиток культурної й духовної спадщини українських земель у XVI столітті. Вона стала прикладом благородного меценатства жінки в епоху, коли суспільство залишалося глибоко патріархальним. Після смерті чоловіка Анастасія прийняла чернечий постриг під іменем Прасковія, присвятивши решту свого життя служінню церкві та духовній справі. Саме під її заступництвом розпочалося створення одного з найважливіших духовно-культурних артефактів української історії – Пересопницького Євангелія. Цей рукопис, перекладений староукраїнською мовою, став не лише першим перекладом Євангелія, а й символом національної ідентичності. Його урочиста мова, барвисте оформлення й велике значення для розвитку української писемності роблять його справжнім культурним скарбом. Анастасія фінансувала створення цього манускрипту разом із сином Янушем та зятем Іоанном Чорторійським. Її внесок полягав не лише в матеріальній підтримці, а й у моральному захисті перекладачів і переписувачів, котрі діяли у складних умовах релігійної та політичної напруги. Таким чином княгиня Анастасія Заславська стала важливою ланкою в історії жіночого меценатства, її підтримка освіти,

релігійної літератури та національної мови є прикладом глибокої любові до свого народу і віри [5].

Ще однією званою жінкою-меценаткою була Галшка Гулевичівна (бл. 1575–1642 роки). Вона була українською шляхтянкою, яка зробила значний внесок у розвиток освіти, духовності та культури України на початку XVII століття. Її діяльність припала на складний період історичних змін, пов'язаних із наростанням релігійного та національного тиску після Берестейської унії 1596 року [6, с.3-4].

Найважливішим внеском Галшки Гулевичівни стало заснування Київського братського Богоявленського монастиря та школи при ньому. У 1615 році вона передала свою садибу в Києві для створення духовного та освітнього центру [6, с.9]. Цей акт був підтверджений королем Речі Посполитої Сигізмундом III. Школа при монастирі стала центром освіти, де вивчалися не лише богословські дисципліни, але й філософія, риторика, граматики та інші науки. Згодом завдяки зусиллям митрополита Петра Могили школа перетворилася на Києво-Могилянську колегію (потім – академію), яка стала одним із найвпливовіших освітніх центрів Східної Європи. Галшка Гулевичівна керувалася бажанням підтримати православ'я та українську культуру в умовах наростання католицького впливу. Її діяльність була спрямована на збереження національної ідентичності та розвиток освіти. Вона активно підтримувала Київське братство, яке відігравало значну роль у боротьбі за православ'я [6, с.13-14].

Отже, жіноче меценатство в епоху середньовіччя – це явище, яке змінює усталені уявлення про жінку в тогочасному суспільстві. Навіть в умовах патріархальних устоїв вони не лише брали участь у культурному та духовному житті, а й часто були його рушійною силою. Їхня діяльність виходила далеко за межі звичайної благодійності, вони підтримували освіту, мистецтво, літописання та християнство, демонструючи глибоке розуміння своєї ролі у створенні національної ідентичності та духовної спадщини.

Згадуючи видатних жінок українського минулого, варто замислитись: їх приклад нагадує нам, що історія – це не лише

хроніка воєн і політичних інтриг, а й повільно, але впевнено творима культура, до якої жінки вносили (і вносять) не менше, ніж чоловіки, змінювали культурний ландшафт цілої епохи. Такі жінки, як княгиня Ольга, яка започаткувала християнську освіту на Русі, чи Анна Ярославна, що поширювала руську культуру у Франції, показують, як їхнє меценатство виходило за межі країни, стаючи частиною міжкультурного діалогу. Єфросинія Полоцька та Галшка Гулевичівна довели, що жіночі освітні ініціативи можуть переростати у центри науки та духовності, які живуть століттями, а Анастасія Заславська своєю підтримкою рідної мови та літератури піднесла меценатство на новий рівень. Ці жінки діяли в умовах політичної нестабільності, релігійних конфліктів та культурного тиску, але зуміли зберегти й примножити найважливіші складові майбутньої української ідентичності – мову, віру, писемність, освіту та духовність. Їхній внесок став основою для формування української еліти, розвитку освіти серед народу, а також розквіту літератури, архітектури та мистецтва.

Список використаних джерел

1. Яковенко Н. *Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття*. Київ : Генеза, 2005. 380 с.
2. Анна Київська – Анна Ярославна – князівна, королева Франції : бібліограф. показ. / Публічна бібліотека імені Лесі Українки м. Києва ; [упоряд. Н. Грищенко ; авт. літ. нарисів Н. Пирогова ; літ. ред.: В. Білозір, О. Трубайчук, В. Цветкова ; відповід. за випуск О. Дудок]. Київ, 2022. 58 с.
3. Пам'ять преподобної Єфросинії Полоцької: Духовний і культурний спадок Святої. Режим доступу : <https://mefodiy.org.ua/pamyat-prepodobnoyi-yefrosyniyi-poloczkoji-duhovnyj-i-kulturnyj-spadok-svyatoyi/>
4. Преподобна Єфросинія Полоцька: життя, присвячене вірі та культурі. Режим доступу: <https://p-uarc.te.ua/novyny/prepodobna-yefrosyniya-poloczka-zhyttya-prysvyachene-viri-ta-kulturi/>
5. Вітовська В. Княгиня-меценатка : Анастасія Заславська. Режим доступу : <https://bit.ua/2020/10/metsenatka-anastasiya-zaslavska/>

6. Галшка Гулевичівна : біобібліогр. нарис / упоряд. Т. М. Тимчук ; Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва. Київ, 2023. 29 с. (Видатні жінки Києва ; вип. 4).

Valeriia Ostrovska, a first-level of higher education student, majoring in 014 Secondary Education (History)

Roman Sitarchuk, Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of History of Ukraine

V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

Poltava

THE ROLE OF WOMEN IN PATRONAGE IN THE PRINCELY ERA

Abstract. *The publication deals with the main aspects of the activities in the field of patronage of prominent women figures of the Middle Ages in the Ukrainian lands.*

Key words: *figures, women, culture, patronage, Middle Ages, churches.*

Електронне наукове видання

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2025. 250 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції **«Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень»**, яка відбулася **29 квітня 2025 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Матеріали подано в авторській редакції

Макетування: Яковлєва Д. Є.

Дизайн обкладинки: Засоба К. І.